

50 jaar glasafdeling van de Gerrit Rietveld Academie

Dirk Schrijvers

De beginjaren

In 2019 bestaat de glasafdeling van de Gerrit Rietveld Academie te Amsterdam 50 jaar. Ze werd opgericht door Sybren Valkema in 1969 om alle aspecten van studioglas te onderwijzen aan kunstenaars.

Tot die tijd werden kunstenaars gevraagd om projecten te ontwerpen voor glasfabrieken. Verder werden er glasscholen verbonden aan een fabriek opgericht, waar ambachtslieden een opleiding kregen in de technische aspecten van het glas.

Door de ontwikkeling van een klein verplaatsbaar smeltoventje in de jaren 1960, werden de kunstenaars onafhankelijk van de fabrieken en konden zij een eigen glasatelier oprichten voor de productie van Studioglas, een beweging die vanuit de Verenigde Staten naar Europa overwaaide. Hierdoor ontstond er ook behoefte aan een specifieke glasopleiding die, naast technische aspecten van het materiaal glas, ook de artistieke mogelijkheden onderwees en onderzocht. Dit was de drijfveer voor het opstarten van de glasafdeling aan de Rietveld Academie.

Sybren Valkema (1916-1996), glasontwerper en docent in Leerdam vanaf de jaren veertig, speelde een belangrijke rol in de ontwikkeling van het Studioglas, zowel door zijn technische als zijn artistieke ideeën (Figuur 1).

Hij studeerde aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Den Haag en werd na zijn afstuderen leraar tekenen. Vanaf 1943 werd hij als zodanig aangesteld aan het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs (IvKNO), de voorloper van de Gerrit Rietveld Academie. In 1943 werd hij op verzoek van A.D. Copier ook onderwijzer in Esthetisch Design aan de pas opgerichte Glasschool in Leerdam. De lessen werden opgeheven in 1944 als gevolg van de Tweede Wereldoorlog.

Vanaf 1945 kreeg Valkema een leeropdracht in 'Textiel, Weven en Mode' te Amsterdam en in 1946 werd hij docent 'Compositie en Design' aan het departement Keramiek van de IvKNO. In 1945 werden ook de lessen in Leerdam hervat en Valkema geeft hier les tot 1948.

In de jaren vijftig kreeg Valkema de mogelijkheid om met de glasmaesters in de glasfabriek Leerdam samen te werken en deed hij naast productieontwikkeling voor grote oplagen vanaf 1957 ook het design van een lijn 'Leerdam Unica'.

Als directielid van het IvKNO bereidde hij samen met de architect Gerrit Rietveld het nieuwe Rietveld-gebouw voor.

In 1964 zag hij de mogelijkheden van het maken van studioglas in een kleine oven toen hij als vertegenwoordiger van het Nederlandse Ministerie van Cultuur deelnam aan de charter-meeting van

de World Crafts Council in New York. Deze kleine oven was ontwikkeld door Dominick Labino en werd voorgesteld door Harvey Littleton. Valkema was de eerste kunstenaar die een dergelijke glasoven installeerde in een kunstacademie.

In 1966 introduceerde Valkema het werken met glas op de Rietveld Academie (Figuur 2) en in 1969 richtte hij de Werkgroep Glas op. Dit was een gevolg van de veranderende visie op het Kunstambachtenonderwijs waardoor nieuwe inzichten m.b.t. kunst en kunstopleidingen werden ontwikkeld. Het was de eerste keer dat glas in Nederland aan een kunstacademie een plaats kreeg. De visie van Valkema was gebaseerd op een volledige controle door de kunstenaar over het gehele proces: het bouwen van een eigen oven, zelf glas mengen en vormen blazen en die ook zelf verkopen. In die jaren lag de nadruk vooral op geblazen glas. Geleidelijk kwamen daar andere technieken bij en begonnen studenten een nieuwe vormtaal te ontdekken. Ook leerden ze hoe ze na hun opleiding een eigen glasstudio konden opzetten.

Valkema bleef lesgeven aan de glasafdeling van de Gerrit Rietveld Academie tot zijn pensionering in 1981 en hij werd opgevolgd door het duo Mieke Groot en Richard Meitner.

De jaren Groot-Meitner

In 1981 wordt de afdeling Glasvormgeving opgericht als een autonome afdeling aan de Rietveld Academie. Toen werd de Werkgroep Glas, aanvankelijk nog verbonden aan de keramiekafdeling, een volwaardige 'aparte' afdeling die alleen toegankelijk was voor in glas gespecialiseerde studenten.

Na de pensionering van Sybren Valkema en na een interim periode van 1 jaar waarin Ariane Muylwijk, Durk Valkema en Mieke Groot als docent optraden, kregen Mieke Groot en Richard Meitner, beiden oud-studenten van Sybren Valkema, de leiding van de Werkgroep Glas. Van dan af groeide de opleiding uit tot een van de belangrijkste opleidingen op het gebied van beeldende kunst in glas ter wereld.

Meitner kwam vanuit Californië in 1972 naar de Rietveld Academie als een van de eerste buitenlandse studenten: "Ik studeerde aan Berkeley bij Marvin Lipovsky en Peter Voukos, die weer bij Littleton les hadden gehad. Mijn relatie met mijn vriendin was voorbij, dus wilde ik ver weg. Mijn vader was ooit uit Oostenrijk naar de VS geëmigreerd, daarom trok Europa mij. Ik hoorde van de Rietveld en hoopte daar een soort tovenaarsleerling te worden. Vrijer dan in Amerika tenminste. Ik was een rare jongen op zoek naar een plek waar ik kon aarden en spannende dingen kon maken. Dat was de Rietveld, waar ik ook geestverwanten trof."

Groot en Meitner legden dus niet zozeer de nadruk op het aanleren van ambachtelijke vaardigheden, maar meer op de persoonlijke ontwikkeling van de student tot kunstenaar (Figuur 3). Het ambachtelijke glasblazen maakte plaats voor een vrijere, sculpturale benadering. De containervorm, die zo lang het gezicht had bepaald van glas, stelden zij ter discussie en glas transformeerde van een

materiaal voor gebruiksgoed tot een materiaal voor sculpturen en vrije vormgeving. Het ging hen om een gevarieerde omgang met technieken en het materiaal. Zij braken met het stigma van het vrije glas dat aan het abstract expressionisme was gelieerd en boden ruimte voor alle mogelijke artistieke invloeden.

“Het idee glaskunst vind ik onzin. Als discipline heeft glas geen toekomst maar goed opgeleide kunstenaars die ermee werken hebben dat wel”, is een bekend statement van Meitner.

Groot en Meitner daagden studenten uit essentiële vragen te stellen als: “Wat wil ik eigenlijk vertellen in glas?” en “Moet het wel in glas?”. In hun visie was glas een materiaal dat gebruikt kan worden voor het uitdrukken van een idee, maar het gebruik zou niet een doel op zichzelf moeten zijn.

In de loop van de jaren negentig groeide de belangstelling voor de conceptuele kanten van glas en werd het ook steeds vaker gecombineerd met andere materialen.

Gevraagd naar een statement over hun tijd als docent aan de Rietveld zeggen Richard en Mieke dit:

“In the 19 years that Mieke Groot and I were responsible for the Rietveld Academy’s glass department (1980-1999), we were privileged to be able to welcome and get to know a great number of very talented and also personally very interesting young people from all over the world, our students. Many of them have since become highly influential in their field. Our focus as teachers from the beginning was on trying to move our students away from seeing the material as something they should merely strive to master as craftsmen, and use it instead as something they could use either alone or together with other materials to make Art. In other words, we encouraged our students to advance beyond merely hoping for praise and admiration for the technical ability required to make objects with glass and appreciation for the inherent beauty of the material. Instead, our focus was on trying to help each of our students find a uniquely personal way to use the material, to develop their own artistic language. Our ambition was that we could help them set foot on a path that advances towards making what only each individual envisioned and could manifest personally, i.e. objects of art that reflect what they see through their own eyes. But those were and are only first steps. That path of course, is one that can and should continue to unfold and develop long after students leave school. Ideally, it’s a path on which artists move forward, making progress for the rest of their lives.”

De Rietveld-glasafdeling vanaf 2000

Na het vertrek van Groot en Meitner in 2000 kwam de afdeling onder leiding van Elisabeth Swinburne en Vincent van Ginneke te staan. Zij zetten in grote lijnen het bestaande beleid voort, totdat in 2003 het voortbestaan van de glasafdeling aan de Rietveld Academie werd bedreigd. Als

gevolg van bezuinigingen besloot de directie van de Rietveld om kleine en dus relatief kostbare, materiaalgerichte afdelingen, waaronder de glasafdeling, te sluiten.

“De relatief dure ambachtsafdelingen moeten onder druk van bezuinigingen verdwijnen”, maakte directeur Tijmen van Grootheest bekend, “maar studenten van deze afdelingen kunnen hun opleiding wel afmaken.”

Een golf van protest was het gevolg. Richard Meitner begon een protestactie tegen de aanstaande opheffing. Hij stuurde met een aantal sympathisanten binnen de Rietveld een brandbrief naar onder andere het Musée des Arts Décoratifs in Parijs, het Britse Victoria & Albert Museum en musea in de Verenigde Staten, Duitsland en Japan, waarin hij om steun vroeg.

Vincent van Ginneke noemde het voornemen van de sluiting een ramp voor het kunstonderwijs. “In Nederland is er geen andere opleiding die op HBO-niveau glas- en keramiekbewerking onderwijst. Als de plannen doorgaan, betekent dat een kaalslag van jewelste.”

In 2004 kreeg Caroline Prisse, aanvankelijk bijgestaan door Gareth Noel Williams, de leiding en wist de interne positie van de afdeling aanzienlijk te versterken. De dreigende sluiting van de glasafdeling was definitief van de baan maar deze werd één jaar later gedeeltelijk ondergebracht bij het Sandberg Instituut waardoor men iets meer financiële armslag kreeg. Prisse liet een nieuwe, frisse wind waaien en stuurde de glasafdeling richting conceptuele kunst, waarmee ze de vitaliteit van de afdeling en de terechte verbondenheid met de academie aantoonde. Prisse leidde de afdeling tot 2011-2012.

Vanaf 2011 wordt Jens Pfeifer hoofd van de glasafdeling en leidt deze nog steeds. In 2016 wordt de afdeling omgedoopt tot ‘The large Glass Department’. The Large Glass verwijst naar een werk van Marcel Duchamp, *La mariée mise à nu par ses célibataires, même*, dat het eerste gebruik van glas in conceptuele kunst vertegenwoordigt. Door de associatie met het werk van Marcel Duchamp wordt de affiniteit uitgedrukt met het experimenteren met glas als onderdeel van een breder onderzoek naar materialisatie. Hiermee wil men het werk binnen de traditie van dit proces van de beeldende kunst benadrukken in plaats van de tradities van het glas-maken.

De opleiding neemt een duidelijk en uniek standpunt in de conceptuele benadering van glas als sculpturaal materiaal binnen de hedendaagse kunst. De studenten worden geen glaskunstenaars; zij trotseren de tradities van Studio Glass maar identificeren zich met de processen van de beeldende kunst. Hiervoor biedt de glasafdeling een materiaal-gebaseerde studie die de studenten aanmoedigt te experimenteren en de grenzen van de materialiteit op te zoeken. De belangrijkste focus is het ontplooiën van de individuele artistieke positie van de student en het besef van de benodigde praktische en theoretische kennis van het kunstenaarschap (Figuur 5, Figuur 6).

Het materiaal glas kenmerkt zich door zijn verregaande diversiteit. Het staat niet voor een bepaalde discipline of filosofie maar is een zeer specifiek medium dat in vele gedaantes zijn toepassing vindt en het speelt een belangrijke rol in zowel de beeldende kunst als ook in de vormgeving en architectuur.

Met deze insteek zet Pfeifer de filosofie voort die vanaf het begin de leidraad was van het glasonderwijs aan de Rietveld Academie. In de hedendaagse context van materialiteit, waar de grenzen van de traditionele glaskunst zijn opgeheven, is de glasafdeling van de Rietveld Academie internationaal een voorbeeld voor vernieuwend onderwijs.

Docenten en technisch assistenten aan de glasafdeling van de Rietveld

Naam	Periode docent	Periode technisch assistent
Sybren Valkema	1969 - 1979	
Durk Valkema	1979 - 1980	
Ariane Muylwijk	1979 - 1980	
Mieke Groot	1979 - 2000	
Richard Meitner	1980 - 2000	
Vincent van Ginneke	2000 - 2003	1980 - 2000
Liz Swinburne	2000 - 2003	
Gareth Williams	2004 - 2007	2000 - 2003
Caroline Prisse	2004 - 2012	
Yvon Trossèl		2003 - 2007
Jens Pfeifer	2005/2011 - heden	
Paul Nassenstein	2006 - ?	
Sander Boeijink		2007 - 2015
Lisa Gherardi	2008 - 2012	
Mia Lerssi	2008 - 2012	
Katrin Maurer	2008 - 2009	
Dyveke Rood	2011 - 2014	
Maria Roosen	2013 - 2015	
Eloise Sweetman	2014 - heden	
Atousa Bandeh	2014 - heden	
Beny Wagner	2015 - heden	
Marie De Bruyn		2015 - heden
Ellen Vartun		2018 - heden

Referenties

<https://www.gemeentemuseum.nl/nl/tentoonstellingen/glass>

https://en.wikipedia.org/wiki/Sybren_Valkema

<http://www.monshouwereditions.nl/a-glass-key-to-open-the-sky-2/>

<https://www.designhistory.nl/2009/glass-expositie-en-boek-over-40-jaar-glas-aan-de-rietveld-academie/>

X. de Jongh, T. Oldknow, *Glas/s. Gerrit Rietveld Academie Amsterdam 1969-2009*. Uitgever: Uitgeverij

Wbooks

Figuren:

Figuur 1: Sybren Valkema. Photo credit: Anna Carlgren

Figuur 2: Plan Rietveld Academie, Amsterdam

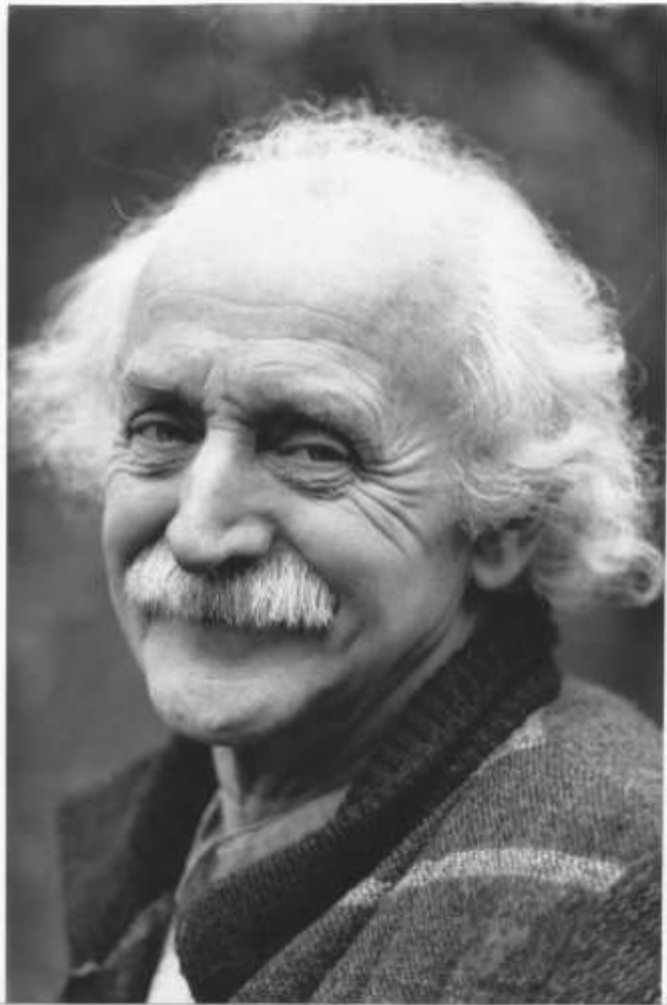
Figuur 3: Van links naar rechts: Susan Hammond, Ryoji Shibuya, Richard, Mieke, Frans Berntsen en Jeff Becker (1985-86)

Figuur 4: Vincent van Ginneke (1987)

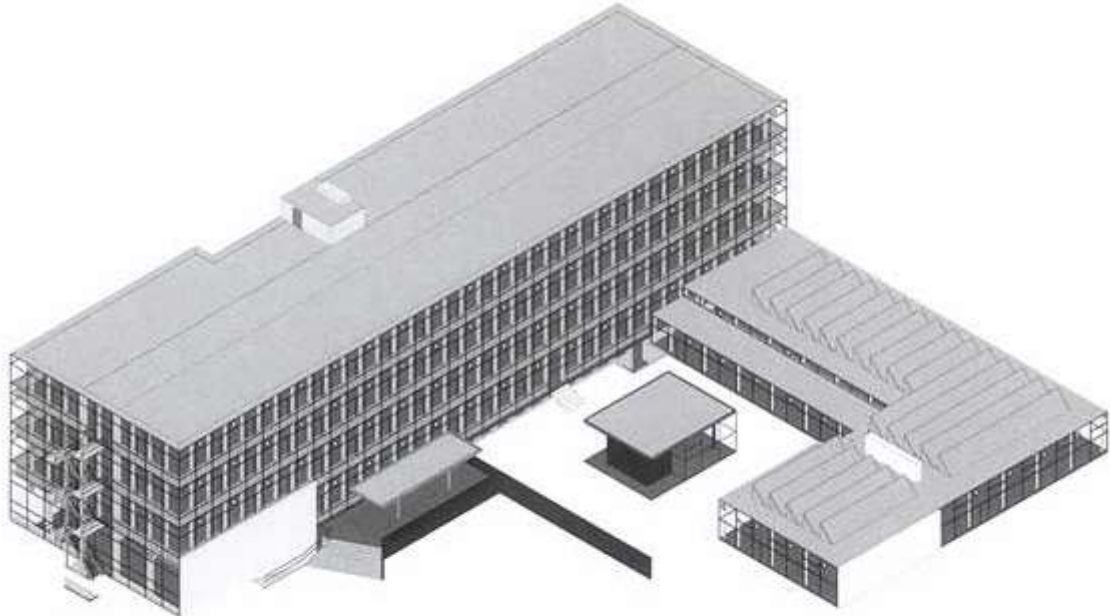
Figuur 5: Van links naar rechts: Hikari Sasaki, Judith Roux, Aleksii Marjamaa, Erno Takala, Mirre Yayla Seur, Johan Adam, Nathan Favot (2016)

Figuur 6: Beoordeling eindexamenwerk van Judith Roux. Van links naar rechts: Eloise Sweetman, Mirre Yayla Seur, Jens Pfeifer, Beny Wagner, Johan Adam, Atousa Bandeh, Malin Arnell, Rasmus Leseberg (2018)

Figuur 1. Sybren Valkema

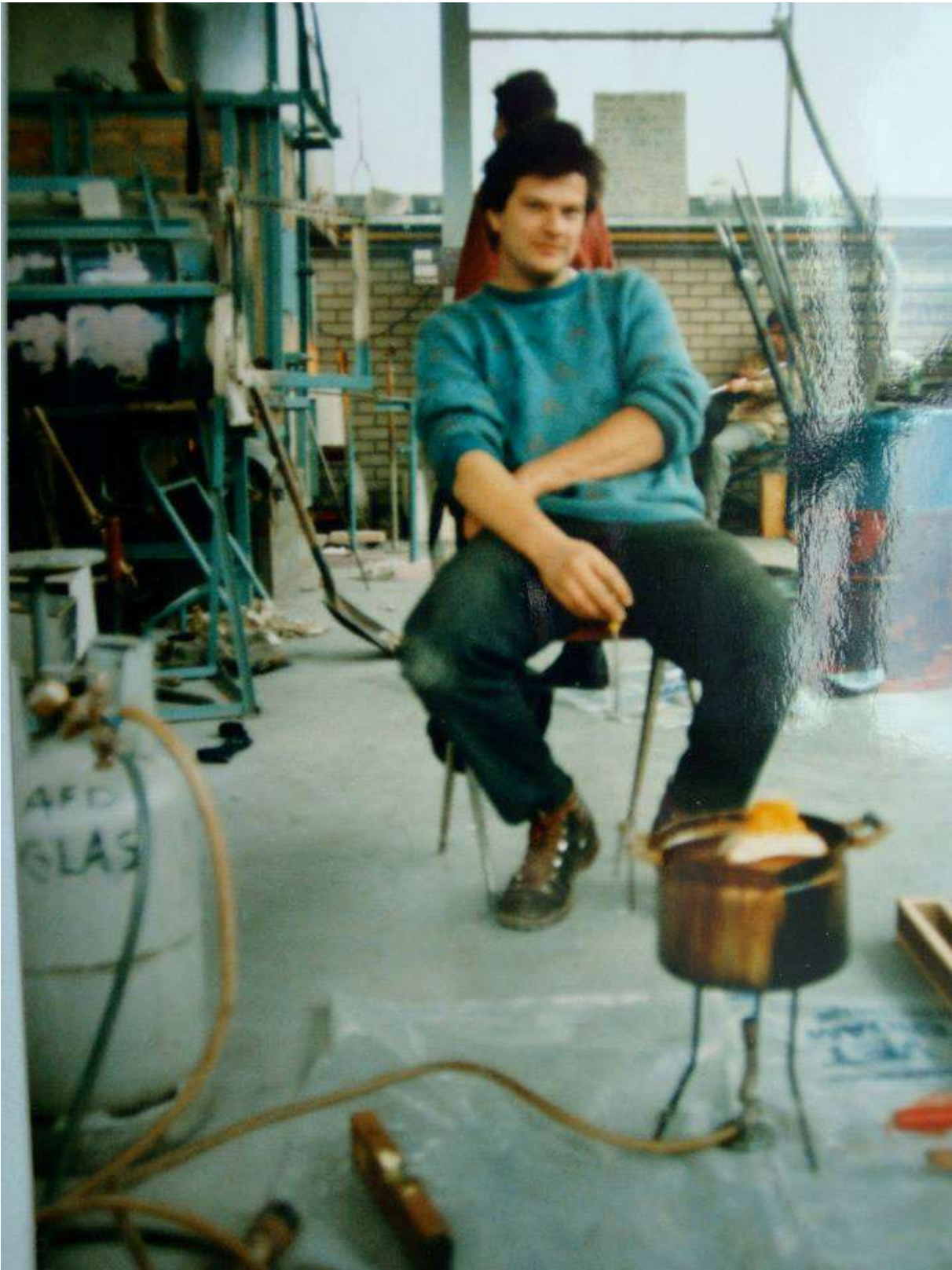
Figuur 2. Plan Rietveld Academie, Amsterdam

Figuur 3. Van links naar rechts: Susan Hammond, Ryoji Shibuya, Richard, Mieke, Frans Berntsen en Jeff Becker (US student who was at the department for 1 year) (1985-86)

Figuur 4. Vincent van Ginneke (1987). Photo courtesy: Lisa Gherardi

Figuur 5. Van links naar rechts: Hikari Sasaki, Judith Roux, Aleksi Marjamaa, Erno Takala, Mirre Yayla
Seur, Johan Adam, Nathan Favot (2016)

Figuur 6. Beoordeling eindexamenwerk van Judith Roux. Van links naar rechts: Eloise Sweetman, Mirre Yayla Seur, Jens Pfeifer, Beny Wagner, Johan Adam, Atousa Bandeh, Malin Arnell, Rasmus Leseberg (2018)

